

52. Там само.
53. Гогун О. Як «народні месники» мстили народів: Про деякі особливості со-ветського партизанського руху на території України в роки Другої світо-вої війни / О. Гогун // Визвольний шлях. – Березень 2004. – С. 79-94.
54. ЦДАГОУ, ф. 57, оп. 4, спр. 193, арк. 36.
55. Там само.
56. Україна Партизанська. Партизанські формування та органи керівни-цтва ними (1941-1945 рр.) / [авт.-упоряд.: О.В. Бажан, А.В. Кентій, В.С. Лозицький та ін.] – К. : Парламентське вид-во, 2001. – 319 с.

In the article becoming features and battle activity of soviet partisan motion light up in general neighbourhood «Volin'-Podillya».

Key words: Volhynia, underground workers, Podillya, Rivnenschina, soviet partisans.

Отримано: 22.04.2013

УДК 378.6:61(477)«192/193»:070(477.54)

В. В. Пагор

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА ТА ІДЕОЛОГІЧНА РОБОТА В МЕДИЧНИХ ВИШАХ УКРАЇНИ В 20-х – НА ПОЧАТКУ 30-х рр. XX ст. (за матеріалами журналу «Студент революції»)

У статті на основі матеріалів журналу «Студент революції» аналізується ідеологічна складова у навчально-виховному процесі в медичних інститутах і технікумах УСРР впродовж 1922-1933 рр.

Ключові слова: студенти, виші, журнал «Студент революції», медична освіта.

Важливим джерелом з історії освіти України 20-х – початку 30-х років XX ст. є журнал «Студент революції», який виходив у Харкові впродовж 1922-1933 рр., спершу російською, а з 1924 р. українською й російською мовами. У 1920-ті роки видання друкувалося як місячник, потім – двотижневик (1930 р.), а у 1931-1932 рр. – щодаки. Видавничим органом було Центральне і Харківське бюро пролетарського студентства України, з лютого 1931 р. – Всеукраїнська рада профспілок. Швидко зростав тираж журналу. Лише у 1923 р. з 1-го по 7-й номер він зріс від 1,5 тис. до 3 тис. примірників [7, с.20]. У наступні роки наклад журналу становив близько 5 тис. примірників.

Матеріали журналу ще не стали предметом комплексного наукового аналізу, окремі з них активно використовуються в сучасних наукових дослідженнях [20-23]. Утім, поза увагою вчених залишилися матеріали зазначеного видання, присвячені медичній освіті.

У «Студенті революції» відображені різні грані життя і діяльності студентства України. Одна із кореспонденцій висвітлює роботу студентських організацій та ознайомлює з економічним життям вищої школи. Активним дописувачем протягом всього часу виходу журналу було студентство [7, с.19]. Статті, котрі висвітлювали проблеми вузівської роботи, пропозиції щодо реформування, друкувалися з при-

міткою «В порядку обговорення» [37, с.8; 31 с.20]. Цінність видання також в тому, що на його сторінках публікувалися статті з критичним повідомленням на роботу вишів України. Виявлено матеріали, що суперечили поглядам редколегії, яка попри те, запрошувала приєднуватися до дискусій, пропонуючи примітку: «висвітлювати свою думку з даного питання на сторінках журналу» [48, с.32].

Більша частина опублікованих в журналі матеріалів стосується навчальної діяльності студентів та загалом роботи вищої школи. В одному з дописів зазначалося, що на початку 20-х рр. «спостерігався скажений вплив на індустріально-технічні і медичні інститути» [43, с.12]. Система вищої освіти на той час передбачала два типи вищих шкіл, якими були технікуми та інститути. В міру зростання кількості технікумів в 1920-х роках інститути докладали зусиль для покращення підготовки кадрів. Миська молодь часто обирала профшколи і технікуми, у яких вони мали «підвчитися, щоб років через два вступити в медичний або технологічний інститут» [43, с.12].

Редактори яскраво проілюстрували становище у вищій школі на початку 20-х років, з'ясували, що у вузах залишилися студентство, «уміюче «всяко ухияятися», і професура, знавша «як вести себе» і при білих і при червоних» [39, с.5]. В середині 20-х рр. окреслилася тенденція перебазування студентів з провінційних вишів до центральних – у Київ, Харків, Одесу. Одна частина молоді зараховувалася на навчання через вступ до КП(б)У, інша йшла «шляхом приватних зв'язків, через «хороших знайомих» [2, с.40-41].

Партійний прошарок серед студентів медичних ВНЗ був одним із найменших [44, с.10].

«Студент революції» підняв питання про воєнізацію вишів, що узгоджувалося з верховною внутрішньою політикою владного режиму. Медичні навчальні заклади мали пряме відношення до військово-санітарного профілю [14, с.4].

На сторінках видання були представлені кілька медичних інститутів, зокрема Київський. Як свідчить джерело, цей заклад відразу взяв курс на лабораторно-семінарський метод навчальної праці. Поглибилося реформування методики викладання у вищій школі. Зокрема, кафедра загальної гігієни цього інституту наполягала на тому, щоб надати семінарам академічний характер, втягнувши в них студентів і перетворити їх в «придаток» кафедри. Проте цього здійснено так і не було [25, с.50].

Проникнення ідеології в навчальний процес Дніпропетровського медичного інституту яскраво ілюструє один з дописів: «Асистента Картмана студент запитав – чи впливає конвеєрна система, через одноманітність трудових процесів, на збільшення стомленості? – Відповідь така: «На Заході впливає, у нас – ні». – Чому? – Клясична відповідь: «Тому, що у нас робітник відвідує виробничі наради, культнаради і всякі другі «ради», а на Заході цього немає» [46, с.25]. З іншого боку, зрідка використовувався не педагогічний вплив на студентів. Так, стиль навчальної роботи в Запорізькому медичному технікумі був охарактеризований наступним чином: «Вона [викладач, – авт.] поводить з студентами,

як це було за «добрих» старих часів: виганяє їх з аудиторій, гала-сує, працює за методами муштровки» [19, с.33].

У Харківському медичному інституті на початку 30-х років понизився якісний рівень навчальної роботи. Кожна група мала сотні прогуляних годин, що загалом на 1 січня 1933 р. складало 1551 навчальну годину. Не краще було з академуспінністю: кількість студентів з відміткою «добре» складала лише 0,1% [30, с.17]. Покращилася ситуація лише навесні 1933 р. В академічних групах завели спеціальні чорні дошки, на які заносили усіх прогульників. Внаслідок цього інститут до березня домігся 98,8% відвідування занять. Успішність студентів досягла високих показників. На «дуже добре» навчалася 38% [30, с.17]. На жаль, джерело не повідомляє чи могло стати причиною низького відвідування занять голодування молоді у 1932-1933 роки.

Навчальна робота у вишах була спрямована на формування комуністичної свідомості студентів. Закладам потрібно було не лише підготувати фахівців, але і викристалізувати тип студента-пролетаря. Питання щодо політвиховання вирішувалося шляхом внесення змін до навчальних програм суспільних дисциплін [4, с.24]. Відбувався відхід від пріоритетів теоретичного навчання. Журнал повідомив, що навчання потрібно зробити «практичним, лабораторним та приблизити до життєвих потреб» [4, с.26]. Тому ще з початку 20-х рр. пропагувалася активна творча робота всього студентського колективу, починаючи від новостворених технікумів і закінчуючи інститутами. Студенти повинні були працювати колективом та в колективі [17, с.17; 43, с.9].

Ідеологічний вплив мали навчальні матеріали (навчальна і наукова література), газети. Окрім цього, в кожному навчальному закладі студенти видавали стінгазети. В одній із статей про це розповідалося таке: «До вузу стінгазету занесли ті ж самі комсомольці, які прийшли в 1921-1922 році; традиція стінгазет така, що в ній комсомол займає досить почесне місце» [36, с.50]. В Харківському медичному інституті видавалася газета «Медик на варті» [47, с.52].

Не всі виші мали достатню кількість ідеологічної літератури. Так, при бібліотеці Харківського медичного інституту існувала читальня марксистської літератури, хоча суспільно-політична література у фондах була майже відсутня. З цієї причини студком прийняв ряд заходів для покращення роботи відділу. Зокрема, було закуплено книги суспільно-політичного змісту [42, с.91].

Найбільшу роль в насадженні ідеології мала відігравати виховна робота серед молоді, яка проводилася через діяльність студентських організацій і комітетів, функціонування товариств та гуртків, роботу комуністичних осередків молоді, громадську роботу студентів, культурне шефство на підприємствах і в селах тощо. Метою діяльності студентських організацій, згідно трактування журналу, було залучення молоді до будівництва вищої школи і покращення його матеріального становища [4, с.25]. Робота в студентських організаціях проходила досить активно. На кожному курсі існували так звані «курскоми», які об'єднувалися в загаль-

ноінститутський студентський комітет [27, с.85-87]. Дописувачі журналу наголошували, що в багатьох медичних інститутах треба збільшити кількість марксистських гуртків [13, с.92].

Велика робота з розгортання гурткової діяльності була проведена в столичному Київському медінституті. Студенти наголошували, що в стінах інституту відчувалася пролетаризація вищої школи, в студентських організаціях появилися вихідці з села, що оцінювалося позитивно [18, с.119].

Студентський комуністичний осередок, сформований при Київському інституті, проводив активну політроботу серед безпартійних. Для ідеологічного виховання було створено «кружок марксистської думки», який завоював симпатію серед студентства (лише у 1922 р. він зріс до 100 осіб). Він поділявся на 3 секції: 1) історія революційного руху в Західній Європі і Росії; 2) історія соціалізму; 3) «жива газета». Великою популярністю користувалися лекції на соціальні та партійні теми [18, с.119].

У Харківському медичному інституті головну увагу звертали на підвищення політичного рівня студентства через вивчення марксизму і гурткову роботу. У вузі партосередки були слабкими. Серед безпартійних працювало 6 гуртків, що об'єднували близько 100 осіб. В гуртковій роботі безпартійне студентство було менш активнішим [42, с.89-92].

Значна увага гуртковій роботі приділялася в Харківському хіміко-фармацевтичному інституті [15, с.94]. Значну профроботу проводив осередок профсекції «Всемедикосантруд» [40, с.99].

Ідеологією були просякнуті й наукові товариства студентів [50, с.109]. Зокрема, у Київському медичному інституті таке товариство вважало своєю метою «підготовку лікаря-антирелігійника» [25, с.52]. Санітарно-просвітницький гурток, який діяв при товаристві, проводив роботу на 37 підприємствах, у 15 клубах і 12 робітничих будинках. Студенти читали лекції про алкоголізм, сифіліс, туберкульоз, виробничу шкідливість, дитячу смертність тощо. Загалом, членами гуртка лише у 1925 р. було прочитано близько 450 лекцій для населення [28, с.46-47].

У середині 20-х рр. журнал «Студент революції» розмістив статтю про роботу викладацького наукового товариства Київського медінституту, в якій зазначалося, що «в Києві немає жодного біолога, справжнього матеріаліста серед «коронованих» професорів. Ще важче загострена справа в секції соціальної медицини, де в кращому випадку ми зустрічаємось з заміною культурної ідеології, а не то з прикритою кадетською» [25, с.51].

У Катеринославському медичному інституті працювали 4 наукових гуртки: загальної медицини, теоретичної медицини, внутрішньої медицини, хірургії. На чолі гуртків стояли представники від студентства. Під керівництвом професури заслуховувалися доповіді студентів, обговорювалися наукові теми, проводилися лабораторні заняття тощо [53, с.51-52].

Велику роль в діяльності Харківського медичного інституту відігравав «комосередок», в якому станом на 1923 р. нараховувалося

130-140 осіб, з яких постійно працювали близько 100 членів. Ще частина, а це близько 30 осіб, відвідували роботу марксистських гуртків, яких було 8. Організували роботу 12 профсекцій, що об'єднували 1220 студентів (це 35% від загальної кількості студентства інституту) [29, с.91]. Найбільшою серед профсекцій Харківського медінституту була секція «Медикосантруд» (750 осіб) [3, с.96].

У Дніпропетровському медичному інституті на кожному курсі члени профсекцій обирали профком, який представляв інтереси студентства. Тут діяли такі профсекції: «Всемедикосантруд» (450 осіб), «Совработник» (200), «Работпрос» (170), загальна профсекція (120), «Водники» (20), залізничників (30), металістів (30). Загалом, понад 50% студентів були охоплені профсекціями [12, с.98].

У Дніпропетровському фармацевтичному інституті громадська робота була недостатньою. Один із дописувачів так охарактеризував ситуацію: «Гуртки і всі їх керівники в інституті безнадійно, але солодко сплять. Є бібліотека, що не працює, є червона дошка, на неї за півроку попало декілька чоловік, більшість з яких потім викреслила свої прізвища. Чорна дошка так і не працює, а червону тепер використали більш «раціонально», клеять на неї різні об'яви» [6, с.28].

Ідеологічне виховання молоді відбулося також через культурну роботу, шефство, просвітництво. Культурна діяльність студентських організацій мала соціально-політичний ухил [42, с.89-92]. У Харківському хіміко-фармацевтичному інституті першочерговим завданням студентського комітету було: «підняти культурний і політичний рівень студентства, всесторонньо його розвивати, зробити його політично грамотним» [15, с.94].

Культурне життя на робітничому факультеті Харківського медичного інституту проводилося, насамперед, через організацію екскурсій в музеї, масові читання художньої літератури і журналів, виголошенням доповідей про сучасне життя [5, с.84].

Значна увага приділялася шефській роботі. Зокрема, в одному з номерів журналу «Студент революції» зазначалося: «Селу не потрібний лікар, відірваний від суспільного життя, який поринув в коло своїх особистих інтересів, що вміє лише ставити діагноз і давати ліки. Село потребує суспільно активного лікаря, який бере участь в культурному будівництві села» [41, с.40]. Ця робота проводилася в двох напрямках. Першим було санітарне просвітництво, що передбачало участь студентів в кампаніях з оздоровлення сільського побуту, покращення водопостачання, ясельної роботи. Другий, культурно-просвітницький, спрямовував молодь до роботи в сільбудах, хатах-читальнях тощо [41, с.40].

До 1924 р. налагодив шефську роботу Харківський медінститут. Вона проводилася в таких напрямках: саншефство, шефство над дитячими ізоляторами, культурне шефство над Червоною армією, селом, зв'язок студентства з населенням міст і сіл в канікулярний період [1, с.40].

Частина викладачів були проти активної шефської роботи, яку проводили медичні інститути. Окремі стверджували, що «ме-

дики не мають виробничої бази і можуть шефствувати лише над трупним спокоєм» [1, с.40].

Харківське студентство охопили санітарним шефством майже всі підприємства міста. Тут молодь створила санітарні кутки, боролися з епідемією скарлатини в найближчих селах, докидало зусиль для поширення санітарно-профілактичних знань серед населення. У 1923-1924 рр. було прочитано близько 60 доповідей. В селах організували хати-читальні, стінгазети, проводилися курси з політграмоти для вчителів [1, с.40-42].

Шефство над дитячим ізолятором проводив осередок «Друзі дітей». Впродовж півроку в роботі осередку взяв участь 161 студент, які працювали з понад тисячею дітей. Проводилися культурна робота, фізкультурне виховання тощо. Безпритульним дітям подобалися такі заняття. Разом з тим ця робота вимагала значних зусиль. Студенти зазначали, що перевиховання безпритульних було чи не найважчою справою з всієї шефської роботи [1, с.41-43].

Студенти Харківського медінституту взяли шефство також і над місцевим 3-м полком зв'язку. Основним завданням була ліквідація неписьменності серед військових. Підсумком роботи стало те, що «всі червоноармійці після навчання могли поводитися з газетою і знатися на політичних подіях» [1, с.41]. Тоді ж у полку відкрито ряд марксистських гуртків, організовано діяльність груп з політичної грамотності.

Просвітницька та ідеологічна робота була настільки активною, що навіть під час літніх канікул молодь активно займалася пропагандою. У 1924 р. вперше в Харківському медичному інституті використали канікули для шефської роботи. Влітку 868 студентів працювали на виробництві, 546 – в Червоній армії, 323 – на селах. Шефством охопили 30 військових частини, 280 сіл та 450 виробничих пунктів. Такі масштаби шефської роботи було відзначено на сторінках журналу «Студент революції», як гідні для наслідування [1, с.42-43]. Наприкінці 1929 р. понад 150 студентів медінституту брали участь у ліквідації неписьменності [33, с.37].

В 30-х рр. шефська робота концентрувалася переважно в селах. Навесні 1933 р. за інститутом закріпили підшефне село Малописарівку Золочівського району на Харківщині. Окрім культурно-масової роботи та ліквідації неписьменності, студенти допомагали селянству у підготовчих роботах до посівної кампанії [32, с.24].

За Київським медичним інститутом у 1924 р. було закріплено декілька підшефних підприємств, залізничну ділянку тяги, військово-клінічний госпіталь та підшефне село. Робота на підприємств проводилася в двох напрямках: санітарно-просвітницька і профробота. Для ефективності шефства велися щоденники, до яких вносилися теми лекцій, кількість слухачів та побажання робітників. Результат введення реєстраційних журналів проявився у кращому відвідуванні просвітницьких занять [10, с.44-45].

Студентська секція соціальної медицини, що діяла при цьому вищі, активно проводила роботу на селі. Студенти в літній час

ввійжджали на села для санітарно-просвітницької діяльності, створювали осередки з охорони материнства і дитинства [25, с.51].

У 1925 р. студентство Київського медінституту шефствовало над червоноармійцями 7-го шпиталю. Роботою тут керував комо-середок закладу. Молодь працювала у складі 5-ти секцій (загальноосвітньої, санітарно-освітньої, літературної, дитячої та бібліотечної). Найактивнішою була загальноосвітня секція. Лише впродовж 1924 р. вона провела 120 бесід. До дня Жовтневої революції секція випустила газету «Жовтневий промінь». Тоді ж студенти поставили п'єсу з політичним ухилом на тему «Суд над трьохп'ялям». Дитяча секція активно працювала серед дітей та обслуговуючого персоналу шпиталю [16, с.42-43].

Значний ідеологічний вплив мали мітинги і демонстрації, безпосередніми учасниками яких була студентська молодь. Вони проходилися до знаменних подій в історії радянської держави [8, с.126]. Наприклад, у 1922 р. Харківський медичний інститут взяв активну участь у святкуванні V-ї річниці Жовтневої революції. Студенти в ході запланованих заходів брали участь у демонстраціях, працювали над доповідями, які готували переважно на основі власних спогадів. В дописах журналу повідомлялося, що «на демонстрацію 7-го листопада [1922 р. – Авт.] медінститут вийшов повністю. Більше 2 годин прийшлося стояти на холодному, вологому повітрі, очікуючи черги для приєднання до демонстрації...» [9, с.123-124].

13 грудня 1923 р. студенти Харківського медінституту разом з вихованцями інших навчальних закладів міста взяли участь у маніфестації, приуроченій першій річниці з дня створення СРСР [49, с.126].

Своєрідною формою протидії тотальній ідеологізації стали антирадянські настрої. Супротив радянській системі проявлявся серед викладачів і студентства. Відступництво від офіційної ідеології каралося різними способами. Так, у 1922 р. постановою комітету Головопрофосвіти УРСР були усунені від викладацької роботи професори Харківського медінституту Брант, Попов, Вегнар, Валяшко. Причиною звільнення стало те, що вони, начебто, намагалися реалізувати власні «відступницькі» політичні погляди [51, с.98].

Не сприйняття студентами офіційної ідеології часто називали ухилами. В перші роки реформування медичної освіти, коли у вищу школу влився значний відсоток вихідців з села, відбулися певні зміни у колективній свідомості студентства [34, с.18-19]. В одній із статей журналу йшлося про те, що «у вищій школі зіткнулося два світи. Один – робітничий, інший – всі інші [інтелігенції, міщан – Авт.]». Вихідці з міст приносили у вищі «запах кар'єризму, жадібності і тупого індивідуалізму» [45, с.18]. Селяни діяли більш згуртовано, мали більш виражені пролетарські якості.

Серед студентства Вінниччини виокремлювали такі ухили: «панування особистих інтересів над громадськими, балачки про майбутню матеріальну та сімейну ідилію на міщанському тлі» [35, с.30]. Народний комісаріат здоров'я був проти існування ухилів і виступав за їх нагальну ліквідацію.

На початку 30-х рр. в Одеському медичному інституті відбулася чистка аспірантів. Її приводом послужило незнання аспірантами основ марксизму-ленінізму, «більш того вони [аспіранти – Авт.] визначають їх за непотрібну для радянських наукових робітників», що розцінено як ухил [26, с.31].

У 1930 р. в Одеському хіміко-фармацевтичному інституті проводилася робота із виявлення проявів антисемітизму серед студентства, особливо в партосередку [24, с.8-9]. Необхідно зауважити, що наприкінці 20-х рр. у медичних вузах СРСР понад 15% студентського контингенту були євреями [38, с.18].

У 1927 р. журнал вмістив статтю «Про систему ухилів у медвузах», де йшлося про настрої серед молоді, які були не притаманні для марксистів. Характерно, що міська молодь надавала перевагу російськомовному викладанню. Дописувачі відзначали, що «тяга студентів старших курсів у російські медфаки є ніщо інше, як пасивний протест проти теперішньої української системи медичної освіти» [11, с.70]. Відбувалася дискримінація українських лікарів, натомість випускників російських медичних вузів охоче брали на роботу скрізь. В журналі наголошували, що «як тільки справа йде про так званого українського лікаря-стажора, то завідувачі окружних і губернських відділів охорони здоров'я із здивуванням піднімають брови, у той час, як по суті лікарі російської й української формації істотно нічим не різняться, коли не брати до уваги ухили, що до стажу немає безпосереднього відношення». Ситуація, що виникала з українськими лікарями, примушувала їх шукати десь заробіток, який часто не мав нічого спільного з медичною діяльністю [52, с.68].

Загалом, матеріали журналу «Студент революції» дають змогу зрозуміти, що навчально-виховна та ідеологічна робота вищої медичної школи доповнювали одна одну. Майбутній фахівець медичної галузі з першого дня навчання потрапляв під ідеологічний вплив, яким була просякнута вся навчально-виховна система. Часто пріоритети між підготовкою кваліфікованого лікаря і обізнаного марксиста-ленініста урівнювалися, що в результаті не могло не позначитися на якості підготовки кадрів.

Список використаних джерел:

1. Арнольди. Наше шефство / Арнольди // Студент революції. – Харьков. – 1924. – № 8-9. – С. 40-43.
2. Божко С. Студентська еміграція / С. Божко // Студент революції. – 1925. – № 7. – С. 40-41.
3. В медицинском институте // Студент революції. – 1923. – № 6. – С. 96-97.
4. Вагранский Н. Очередные задачи коммунистического студенчества (Основные положения) / Н. Вагранский // Студент революції. – 1922. – № 1. – С. 23-26.
5. Віноградов. Ми ростем і міцніем. (Робфак Харківського Медінституту) / Віноградов // Студент революції. – 1924. – № 1-2. – С. 84-85.
6. Галайда І. Кислород безкольоровий газ / І. Галайда // Студент революції. – 1931. – № 3. – С. 28.
7. Год работы журнала // Студент революції. – 1923. – № 9-10. – С. 19-21.

8. Годовщина Одонтфака (3/XII 21-3/XII 1922) // Студент революції. – 1923. – № 2-3. – С. 126-127.
9. Годовщина Октябрю. У медиков // Студент революції. – 1923. – № 2-3. – С. 123-124.
10. Д. Ч. Из опыта работы на предприятиях / Д. Ч. // Студент революції. – 1924. – № 8-9. – С. 44-45.
11. Дніпропетровський. Про систему ухилів у медвузах / Дніпропетровський // Студент революції. – 1927. – № 7. – С. 70-71.
12. Дрейзил С. Профробота в Екатеринбург-ом мединституте / С. Дрейзил // Студент революції. – 1923. – № 6. – С. 97-99.
13. Жизнь Мед. Института // Студент революції. – 1922. – № 1. – С. 92-94.
14. Зейфіст В. Воєнізація цивільних вузів / В. Зейфіст // Студент революції. – 1925. – № 8. – С. 3-5.
15. Зубарев Г. Комячейка и студком Харьковского Хим.-Фармац. Института / Г. Зубарев // Студент революції. – 1923. – № 4-5. – С. 94.
16. Зюзь В. Річні підсумки (Київський Мединститут) / В. Зюзь // Студент революції. – 1925. – № 3. – С. 42-43.
17. И.Н. Роль студенчества в строительстве высших учебных заведений / И.Н. // Студент революції. – 1922. – № 1. – С. 13-18.
18. Из жизни Мединститута // Студент революції. – 1923. – № 2-3. – С. 119.
19. Казаран Н. З навчальної частини медтехнікуму (Запоріжжя) / Н. Казаран // Студент революції. – 1931. – № 25-26. – С. 33.
20. Комарницький О.Б. Журнал «Студент революції» про подільське студентство середини 20-х рр. ХХ ст. / О.Б. Комарницький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т. 12. – С. 367-376.
21. Комарницький О.Б. Журнал «Студент революції» про навчальну та громадську діяльність студентства вищих педагогічних навчальних закладів України (1930-1933 рр.) / О.Б. Комарницький // Краєзнавство : наук. журн. – К., 2011. – Ч. 4. – С. 32-37.
22. Комарницький О.Б. Студентство педагогічних навчальних закладів Житомирщини на початку 1930-х рр. (за мат. журналу «Студент революції») / О.Б. Комарницький // Мат. III Волинської міжнарод. іст.-краєзнав. конф., м. Житомир, 12-13 лист. 2010 р. / [відп. за вип. Л.В. Гуцало]. – Житомир : Житомирський державний університет, 2010. – С. 154-156.
23. Комарницький О.Б. Студентство педагогічних навчальних закладів Донеччини у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. (матеріалах газети «Студент революції») / О.Б. Комарницький // Історична регіоналістика на зламі століть: актуальні питання : матеріали міжнарод. наук. конф., м. Луганськ, 25-26 квітня 2011 р. / [укл. В.І. Абакумова ; відп. за вип. І.В. Довжук]. – Луганськ : Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, 2011. – С. 33-36.
24. Контр-революціонер в лавах партії // Студент революції. – 1930. – № 8. – С. 8-9.
25. Лифиц. За два года (О научном обществе Киевского Мединститута) [продовження] / Лифиц, Глезер // Студент революції. – 1925. – № 3. – С. 50-52.
26. М. М. «Про Маркса не знаємо» / М. М. // Студент революції. – 1931. – № 1. – С. 31.
27. Медицинский Институт // Студент революції. – 1922. – № 1. – С. 85-87.
28. Медовый И. О санпросветкружке при научно-студенческом о-ве Киевского Мединститута / И. Медовый // Студент революції. – 1925. – № 5. – С. 46-47.
29. Мы завоевали мединститут // Студент революції. – 1923. – № 6. – С. 89-92.

30. Ні кроку назад // Студент революції. – 1933. – № 7-8. – С. 17.
31. Ніжінець П. Клубна робота в технікумах / П. Ніжінець // Студент революції. – 1926. – № 2. – С. 20.
32. О.П. Наша допомога Малописарівці / О.П. // Студент революції. – 1933. – № 5. – С. 24.
33. Олець. Харківське студентство в поході на не писемність / Олець // Студент революції. – 1930. – № 6. – С. 37.
34. Пагор В.В. Поле аналізу колективної та індивідуальної свідомості студентів вищих медичних навчальних закладів України (20-30-ті рр. XX ст.) / В.В. Пагор // Zbiór raportów naukowych. «Postępy w nauce w ostatnich latach. Nowych rozwiązań». (28.12.2012 – 30.12.2012) – Warszawa : Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond teading tour», 2012. – S. 18-20.
35. Паламарчук Є. Робота ОБПС та студорганізацій вузів Вінниччини // Є. Паламарчук // Студент революції. – 1927. – № 5. – С. 27-30.
36. Подільський П. До питання про ВУЗівські стінгазети / П. Подільський // Студент революції. – 1925. – № 1. – С. 50-53.
37. Про академгуртки при вузах // Студент революції. – 1926. – № 2. – С. 8.
38. Про один ідеологічний ухил // Студент революції. – 1927. – № 8. – С. 17-18.
39. Пройденный путь // Студент революции. – 1922. – № 1. – С. 5-8.
40. Профробота среди студенчества Харьковского Государственного Химико-Фармацевтического Института // Студент революции. – 1923. – № 6. – С. 99.
41. Рабкин Е. Студент-медик на селе летом / Е. Рабкин // Студент революции. – 1925. – № 5. – С. 40-41.
42. Рохлин А. Полгода работы студенческих организаций Харьковского Мединститута / А. Рохлин // Студент революции. – 1923. – № 4-5. – С. 89-92.
43. Ряппо Я. О реформе Высшей Школы на Украине / Я. Ряппо // Студент революции. – 1922. – № 1. – С. 8-13.
44. С. Вопросы строительства высшей школы / С. // Студент революции. – 1924. – № 3-5. – С. 9-12.
45. С.З. Два мира / С.З. // Студент революции. – 1922. – № 1. – С. 18-23.
46. Стальной А. «Це вам наука, а не ... філософія» / А. Стальной // Студент революції. – 1931. – № 28. – С. 25.
47. Стругацький І. По наших газетах (м. Харків) / І. Стругацький // Студент революции. – 1926. – № 1. – С. 51-53.
48. [Редакція] // Студент революции. – 1926. – № 1. – С. 32.
49. Студенческая манифестация в Харькове // Студент революции. – 1923. – № 2-3. – С. 126.
50. Студенческое Научно-Медицинское Общество // Студент революции. – 1923. – № 4-5. – С. 109.
51. Увольнения и новые назначения профессуры в ВУЗ'ах Харькова // Студент революции. – 1922. – № 1. – С. 98.
52. Шагохин. Чи доцільна система стажу у медвузах України / Шагохин // Студент революції. – 1927. – № 7. – С. 68-69.
53. Широков. В Екатеринославском Мединституте / Широков // Студент революции. – 1924. – № 8-9. – С. 50-52.

The article from the magazine «Студент революції» examines the ideological component of the educational process in medical schools and colleges throughout the USSR 1922-1933 years

Key words: *students, universities, the magazine «Студент революції» medical education.*

Отримано: 16.04.2013